

Inscripcions cristianes de la necròpolis romano-cristiana de Tarragona

És des de varis punts de vista que es pot fer remarcar la importància de la col·lecció d'inscripcions cristianes trobades aquests darrers anys a la necròpolis de Tarragona i que ara publiquem reunides per primera vegada.

Si donem un cop d'ull al recull d'inscripcions hispàniques de Hübner (1), unes 500, veurem que bona part d'elles són molt tardanes i que les anteriors al segle VIIe no arribaran pas a 200, tot i afegint-hi les publicades posteriorment, principalment en el *Boletín de la Real Academia de la Historia*, inserides també en el recentíssim corpus de Diehl (2).

Doncs, bé, com veurem, la necròpolis tarragonina ens dona ella sola més de 80 noves inscripcions, quasi en llur totalitat, anteriors a aquell segle.

Encara creiem més digne de fer notar que el *Conventus Tarraconensis*, que comprenia la major part de la terra catalana, estava pobríssimament representat en l'esmentada col·lecció de Hübner, puix no passen gaire d'una dotzena les inscripcions pertanyents al dit *Conventus* allí publicades i d'elles només dues trobades a la ciutat metropolitana (3). D'ara endavant, en canvi, el *Conventus Tarraconensis* podrà oferir molt major nombre d'inscripcions que qualsevol dels altres de la península, i Tarragona quadruplicarà el nombre de les de Mèrida, la ciutat que fins ara més en posseïa.

La importància més gran d'aquest recull serà, però, al nostre entendre que ell permet establir una distinció insospitada entre les inscripcions tarragonines (amb les d'una regió veïna) i les de la resta de la península.

És coneguda la gran unitat de formulari existent en les inscripcions cristianes de les distintes províncies de l'Imperi romà. No manquen, però, fórmules típiques usades preferentment en algunes d'aquelles províncies que permeten establir una distinció característica. Les inscripcions hispanes es distingeixen notablement per la manera d'ésser datades, per l'*Era hispana*, i pel freqüentíssim ús de la fórmula *famulus Dei*, o d'altres similars.

En el recull de Hübner crida certament l'atenció el gran nombre d'inscripcions datades, unes 120 anteriors a l'any 700. No creiem que cap altra regió de l'Imperi en presenti en proporció tan creixent. Quasi totes (unes 100) estan datades per l'Era. Només una (4), la més antiga (de l'any 387) porta la data consular. En el grup de Tarragona, pel contrari, les inscripcions datades són relativament poques (només 7) i ni una sola ho és per mitjà de l'Era hispana, ans bé totes porten la data consular. És evident que aquesta diferència en un punt tan essencial com el de la datació no pot ésser deguda a l'atzar; hi ha d'haver una causa històrica que l'expliqui.

No havent-se donat encara una explicació satisfactòria de l'origen de l'Era hispana, no volem insistir sobre aquest punt.

Són nombrosíssimes, com ja havem insinuat, les inscripcions hispàniques que duen la fórmula *famulus Dei* o *famulus Christi* (5). Si bé se'n troben també alguns exemples a les Gàl·lies i a l'Àfrica, només cal donar una ullada al capítol *famuli Dei* de l'obra de Diehl, núms. 1421-1457 (amb nombrosos duplicats), per a veure que entre les escullides el 90 % són hispàniques. Ja en 1869 Le Blant donava la fórmula *famulus* com a característica d'Espanya (6). Més d'un centenar d'exemples ens en dona Hübner. Doncs en el ben nombrós grup de Tarragona que ara estudiem només en un sol cas, i encara molt dubtós, trobem aquesta fórmula (7).

Aquestes dues diferències concordants creiem que són suficients per a establir una distinció clara i remarcable entre les inscripcions tarragonines i les d'Espanya sud-occidental. És natural de suposar que aquestes característiques de l'epigrafia cristiana de la nova necròpolis s'estenien a una regió veïna més o menys extensa. De l'examen del material arreplegat per Hübner, malauradament no gaire abundós per a l'Espanya oriental, n'hem deduït que aquesta regió

(1) *Inscriptiones Hispaniae christianae*. Per aquesta i les cites que segueixen vegeu més endavant les referències bibliogràfiques completes amb les abreviatures usades.

(2) *Inscriptiones Latinae Christianae Veteres*, Berlín, 1925-1931.

(3) Ens referim especialment a les inscripcions sepulcral, o similars. Les del *Conventus Tarraconensis* són els números 184-192 i 409-414. Els números 409, 412, 413 són textos en vers coneguts només que per manuscrits.

(4) El número 399.

(5) S'ha de tenir en compte que aquesta fórmula es troba quasi exclusivament en inscripcions sepulcral. Moltes de Hübner no presenten aquest caràcter.

(6) LE BLANT, E.: *Manuel d'épigraphie chrétienne d'après les marbres de la Gaule*, Paris, 1869, pàg. 78.

(7) És el número 27.

s'estenia almenys per tota la costa catalana-valenciana des d'Empúries fins a Cartagena (1). En cap de les inscripcions cristianes trobades en les ciutats d'aquesta zona arqueològica no hi trobem la datació per l'Era hispana, ni la fórmula *famulus Dei*.

Les descobertes posteriors a l'any 1900 confirmen d'una manera plena aquesta nostra conclusió. En el recull de Diehl trobem 10 noves inscripcions sepulcralis d'aquella regió sud-occidental, d'elles 7 porten l'Era y 8 la fórmula *famulus* (2). En canvi entre unes 15 inscripcions de la zona oriental trobades a Osca, Lleida, Barcelona, Vic, València i Balears no n'hi ha cap amb l'esmentat formulari (3).

Repetim que hi ha d'haver una causa o causes històriques que expliquin aquestes diferències. Per a exposar-les amb bon fonament serà millor d'esperar que noves excavacions metòdiques aportin molt més material epigràfic. La primera hipòtesi que hom podria fer seria, naturalment, la d'explicar aquelles diferències per influència més o menys persistent de les dominacions romana, bizantina o visigòtica durant els segles vè-viè en les diverses regions de l'Hispania. Caldrà, però, abans conèixer millor la història d'aquelles dominacions.

És remarcable la relació existent entre la forma dels sepulcres de Tarragona i els de les necròpolis africanes. Els túmuls, els mosaics són tant semblants que suposen necessàriament influències dels uns sobre els altres. Laag (4) creu també trobar la influència africana en l'escultura dels sarcòfags tarragonins. Tot i això el formulari epigràfic de Tarragona no manifesta, creiem, majors afinitats amb el formulari africà que amb els d'altres regions. La fórmula tant característica de l'Àfrica *fidelis* només la veiem una vegada a Tarragona. Potser la nota epigràfica comuna més important serà l'abundor d'inscripcions amb ratlles ornamentals (5), la major part pertanyents segurament al segle viè. A Tarragona en tenim 15 inscripcions, a l'Àfrica són freqüents i abundoses, també i especialment a les Gàl·lies (6). En canvi en la resta d'Espanya són rares: els números 316, 327, 364, 366 i 371 de Hübner.

Classifiquem les inscripcions d'aquest recull segons les fórmules que les fan específicament cristianes. Comencem, però, donant reunides totes les datades, perquè aquestes aniran acompanyades del corresponent gravat i podran servir sovint de referència per les notes epigràfiques de les altres. En segon lloc posem les mètriques o en vers. Vegeu ací l'esquema de classificació:

Números	Números
1-7 Inscripcions datades.	33-34 <i>recessit</i> .
8-11 Inscripcions mètriques.	35 <i>perivit</i> .
12-16 Inscripcions referents a lloc sagrat.	36-37 <i>depositio</i> .
17-20 Aclamacions.	38-41 <i>quiescit</i> .
21-24 Frasari referent a la fe:	42-61 <i>requiescit</i> amb: <i>hic, in pace</i> , en diverses combinacions.
21-23 resurrecció.	62-63 fórmules quasi litúrgiques.
24 ànima.	64-67 fórmules litúrgiques.
25-28 Apel·latius cristians:	68-72 fragments <i>in pace</i> .
25 verge.	73 <i>iacet quietus</i> .
26 <i>ancilla</i> .	74-84 Símbols:
27 <i>famulus</i> .	74-77 monogrames.
28 <i>fidelis</i> .	78-82 creus.
29-30 Virtuts cristianes.	83-84 colomes.
31-73 Expressions referents a la vida, mort, sepultura, repòs:	85-88 Fórmules fragmentàries indesxifrades.
31-32 <i>vixit in pace</i> .	89-94 Inscripcions de caràcter indiferent o dubtós.

(1) Cap a l'interior d'Espanya és difícil precisar fins on arribaria aquesta zona, puig no tenim inscripcions per una gran part del territori. Tres inscripcions publicades darrerament d'Osca, DIEHL, número 3539, fan sospitar que la característica de la costa arribaria fins a aquesta ciutat. Ve a confirmar aquesta sospita la inscripció trobada de poc a Altaro, publicada en la nova revista *Zurita*, 1 (1933) 12-16. Anotada també per Dom Lambert en *Revue d'Histoire ecclésiastique* 29 (1933) 215. En canvi en la regió de Toledo ja podem constatar clarament *Era* i *famulus*. Cf. HÜBNER, núms. 158, 165, 394, 395, etc.

(2) DIEHL, núms. 222 a (de Càdiç), 1424 B (Badajoz), 1437 (Càdiç), 1447 A, B i C (Córdoba), 1441 B (Càceres), 1551 A (Càdiç), 3414 (Córdoba), 4257 (Mèrida).

(3) Vegeu DIEHL, núms. 1813, 2839, 3539; ANUARI INSTITUT ESTUDIS CATALANS, I, pàg. 475, III, pàg. 378, VI, pàgs. 744-745, i *Bibliografia Hispànica* (en *Analecta Sacra Tarraconensia*), núms. 416, 1408.

(4) Obra citada més endavant, pàg. 150.

(5) A Tarragona tenim 15 inscripcions amb ratlles ornamentals, els núms. 7, 42, 44, 46-49, 52, 53, 61, 66, 71, 72, 78 i 79. Els números 71 i 72 són amb ratlles duplicades. Un gran nombre d'inscripcions amb ratlles duplicades trobem a Ain Zàra. Cfr. AURIGEMMA, S.: *L'area cimiteriale cristiana di Ain Zàra (Studi di antichità cristiana, V)*. Roma 1932.

(6) GROSSI GONDI: *Trattato di epigrafia cristiana latina e greca*. Roma 1920, pàg. 50.

Entre les inscripcions datades, la més antiga, número 1, és de l'any 393, la més moderna, datada amb tota certesa, número 6, del 503. Amb molta probabilitat podem també considerar datada, i de les darreries del segle viè, el número 7. El suplement *im]perante* és el més acceptable. Aquesta fórmula de datació es troba només en la segona meitat del segle viè, com ho veiem en la col·lecció Diehl (1). Entre els emperadors d'aquest període de temps hem d'escullir Maurici per la lletra M- del fragment. Hom podria objectar que no se sap que l'emperador Maurici fos reconegut a Tarragona. Una inscripció de Cartagena (2) ens diu que Maurici era reconegut en aquesta ciutat cap els anys 589-590. No fóra estrany que també el reconegués bona part de la costa catalana, puix la inscripció parla de que Espanya s'alegri d'ésser regida per aital senyor.

Tenim, doncs, inscripcions datades de finals del segle iv^t, segle v^e i dels inicis i de les darreries del segle viè. Entre les no datades creiem que n'hi haurà poques posteriors a l'any 600. En canvi és de creure que n'hi ha d'anteriors a l'any 393 i algunes anteriors de molts anys. Un important grup d'inscripcions, que donem en darrer lloc, números 89-93, per l'epigrafi pertanyen sens dubte a la primera meitat del segle iv^t, al menys, però no presenten senyals manifestes de cristianisme, podrien molt bé ésser paganes, puix el seu formulari és més aviat el corrent entre inscripcions amb aquest caràcter. És notable, però, que en elles manquin les sigles D. M. o altres de semblants. Això fa que presentin un formulari indiferent, sovint constatat en inscripcions certament cristianes d'altres indrets. Hi cabria, doncs, la possibilitat de que fossin inscripcions pertanyents a tombes cristianes. Pel número 89 aquesta possibilitat es converteix en certesa, puix la làpida fou trobada *in situ* i precisament en el recinte de la basilica. També tenen probabilitat d'ésser cristianes les dels números 90-93 amb la senzilla fórmula *Memoria*, seguida del genitiu. També fou trobada *in situ*, si bé fora del recinte de la basilica, el número 94 de Philometor, de regust pagà per l'epítet *infelicissimo* aplicat al difunt. Aquesta inscripció posa el problema que ara no podem examinar, de si la necròpolis fou des de l'origen i sempre exclusivament cristiana.

Tot i deixant de banda aquest problema, no ens podem abstenir de fer remarcar la importància que s'haurà de donar, per a resoldre'l, al grup d'inscripcions que en podríem dir històriques i especialment al preciós fragment número 14, ara de poc descobert per nosaltres (3).

Ja en 1928 comentant la inscripció número 15 publicada poc abans per Beltran diguérem que el *sede sanctorum* indicava amb seguretat la presència en la necròpolis de les tombes o relíquies dels sants màrtirs de Tarragona Fructuós, Auguri i Eulogi (4). La troballa, feta després per Serra Vilaró, de les ruïnes d'una basilica (5) cimaterial augmentà la probabilitat d'aquesta hipòtesi. Ara podem afegir una altra inscripció, número 16, que duu la mateixa fórmula, *se]de sanctorum*, però sobre tot podem oferir l'insigne fragment número 14 que resol definitivament aquest punt, puix ens dona sens cap dubte el nom del gloriós bisbe i màrtir tarragoní.

Per les actes autèntiques de Sant Fructuós sabem que aquest sant bisbe i els seus dos diaques moriren cremats i que els fidels reculliren pietosament les restes encara cremants de llurs despulles i que després foren advertits sobrenaturalment per a que els reunissin i els guardessin tots en un mateix lloc: «*uno quoque loco simul condendis curarent*» (6). Això ens indica que les despulles d'aquests tres màrtirs no podien ésser estotjades en una tomba ordinària cavada a terra i tapada amb una llosa sepulcral. Prudenci, si bé d'una manera vaga, diu que foren dipositades en un *cavo marmore* (7), certificant-nos que a les darreries del segle iv^t així serien guardades. El nostre fragment ara descobert mostra clarament que formava part, no d'una làpida sepulcral, sinó d'una construcció monumental, de la *Memoria* dels màrtirs de Tarragona. El fragment és massa petit per a donar peu a reconstruir amb bon fonament la peça arquitectònica de la qual formaria part. El punt principal, el de l'existència en la necròpolis d'una *Memoria* o altar sobre les despulles de Sant Fructuós i els seus diaques, queda, però, prou documentat.

(1) DIEHL: *Indices*, pàgs. 260-263.

(2) HÜBNER, número 176; DIEHL, número 792: «...sic semper Hispania tali rectore lactetur dum poli rotantur dumq. sol circuit orbem.»

(3) El fragment fou ja trobat en la primera tanda d'excavacions abans del 1926, però ningú s'adonà de la seva importància i ni tan sols fou publicat. Tot preparant aquest recull, desembre de 1932, havem nosaltres atinat a llegir-lo com calia.

(4) *Anal. Sacra Tarraconensia*, 4 (1928), pàg. 269.

(5) Al mateix temps es trobava la inscripció núm. 12 que confirmava la hipòtesi de la basilica.

(6) RUINART: *Acta Martyrum*, Verona, 1731, pàg. 113.

(7) *Peristephanon*, VI, 140-141, *Mandant restitui, cavoque claudi | mixtim marmore pulverem sacrandum.*

Són relativament nombroses les inscripcions en vers, números 8-13, llàstima que les més llargues ens hagin arribat tan malmeses. També ho són les escrites en llatí amb alguna paraula grega, els números 29 i 39 certament cristianes, i els números 89 i 90 dubtoses. Una menció especial mereixen les inscripcions en mosaic, números 12, 62, 67, 83, i, sobretot, les que parlen de la resurrecció, números 5, 21, 22, 23 amb fórmules pròpies de Tarragona si bé semblants a altres ja conegudes.

La paleografia de les inscripcions no presenta particularitats notables. Deixant per a la descripció de cada inscripció l'anotació d'aquelles particularitats més aviat esporàdiques, ara només exposarem aquelles referents a lletres que es troben repetides en varies inscripcions, ço que els hi dona un interès general. Són principalment aquestes:

- À en núms. 13, 17, 26, 69
- ⱥ en núms. 4 (any 461), 6 (any 503), 14, 18, 43, 50, 66
- Λ en núms. 4 (any 461), 33, 65
- ⱦ en núms. 31, 32, 34, 53, 64
- Ε en núms. 7, 66, 85
- Ϛ en núms. 1 (any 393), 31, 34, 57, 64
- Ϟ en núms. 3 (any 450), 4 (any 461), 22, 26, 31, 32, 38, 43, 44
 - molt més petita que les altres lletres en núms. 1 (any 393), 2 (any 450), 3 (any 455), 4 (any 461).

Per fi farem notar les nombroses, com ja havem dit, inscripcions amb ratlles ornamentals números 7 (any 590?), 42, 44, 46-49, 52, 53, 61, 66, 71, 72, 78 i 79.

Són poques les inscripcions inèdites que ara publiquem per primera vegada, entre elles hi ha però els dos fragments números 14 i 16 de gran importància històrica, com ja havem dit.

Són varis els treballs anteriors sobre aquestes inscripcions. El primer fou el de Mossèn Josep Gudiol qui donà en els *Analecta Sacra Tarraconensia* (1) les inscripcions trobades fins l'any 1925, totes acompanyades del corresponent dibuix a manera de calc. En quatre *Memorias de la Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades*, publicades en 1927, 1928, 1929 i 1930 es dona compte periòdicament de les noves troballes. La primera en la part referent a epigrafia fou redactada per Pío Beltrán. Les inscripcions van numerades (en primer lloc les paganes) i només algunes van acompanyades del corresponent gravat. La de 1928, del nou director de les excavacions Rev. Joan Serra i Vilaró, com les següents, dona les inscripcions, sense numeració, al descriure els sepulcres prop dels quals foren trobades. En la de 1929, les inscripcions van reunides i numerades. Totes les inscripcions publicades pel Rev. Serra i Vilaró van acompanyades del corresponent fotogravat en làmines apart.

Nosaltres férem anotacions a algunes inscripcions en el volum IV dels esmentats *Analecta* i darrerament H. Laag en un important article dedicat a la basílica de la necròpolis de Tarragona ha comentat algunes inscripcions (2).

Amb gust i agraïment fem constar que en la redacció del present recull a més d'aprofitar la bibliografia anterior, especialment la de l'amic Serra i Vilaró, amb qui, per altra part, hem consultat de paraula sobre no pocs dels punts dubtosos, havem demanat i obtingut la valuosa col·laboració del jove arqueòleg Rev. Pere Batlle i Huguet, qui està preparant un estudi sobre aquestes inscripcions, tema de la tesi doctoral que presentarà al Pont. Institut d'Arqueologia Cristiana, de Roma.

JOSEP VIVES, Prev.

Barcelona, gener de 1933.

(1) Vol. I (1925), pàgs. 301-329, reproduït en el volum VII d'aquest ANUARI.

(2) *Die Coemeterialbasilika*, etc. Vegeu també: GARCÍA VILLADA, Z: *Historia eclesiástica de España*. Madrid 1929, t. I, part 2, pàgs. 326-334, dona el gravat i text de les inscripcions números 15, 17, 34, 62, 64, i la traducció d'algunes altres. En les *Nocions d'Arqueologia sagrada catalana* de Josep Gudiol, 2.ª ed. Barcelona, 1931, t. I, figs. 161, 162 i 165, es reproduïxen les inscripcions números 4, 1 i 12 respectivament.

ABREVIATURES DE LES OBRES FREQUÈNMENT CITADES

- AIEC = *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* VII (1921-1926); pàgs. 290-294. Reproducció del treball de J. Gudiol, citat després. Barcelona 1931.
- BELTRAN, *Mem.* 88 = Pío BELTRÁN, *Inscripciones halladas en las obras para la nueva fábrica de Tabacos de Tarragona*, en *Memoria 88* del orden general de la Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades. *Memoria núm.* 6 de 1925-26. Madrid 1927, pàgs. 9-61 i làmines. Citem el número de la inscripció.
- DIEHL = E. DIEHL, *Inscriptiones latinae christianae veteres*, 3. vols. Berlín 1925-1931. Citem el número de la inscripció pels volums I i II, pel vol. III: *Indices*, la pàgina.
- GUDIOL = Josep GUDIOL, *Primeres manifestacions de l'Art cristià en la província eclesiàstica tarragonina* en *Analecta Sacra Tarraconensia* 1 (1925), pàgs. 301-329, amb figures.
- HÜBNER = AEM. HÜBNER, *Inscriptiones Hispaniae Christianae*. Berlín 1871 i el *Supplementum*, Berlín 1900. Citem el número de la inscripció.
- LAAG = H. LAAG, *Die Coemeterialbasilika von Tarragona* en *Von der Antike zum Christentum, Festgabe für Victor Schulze*, Stettin 1931, pàgs. 125-166 i làmines.
- SERRA, *Mem.* 93, 104, 111 = J. SERRA i VILARÓ, *Excavaciones en la necrópolis romano-cristiana de Tarragona*, *Memorias* 93, 104 y 111 (respectivament) del orden general de la Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades, *Memorias* 1 de 1927, 6 de 1928, 7 de 1929. Madrid 1928, 1929, 1930. Làmines apart. Citem la pàgina y la làmina.
- VIVES = J. VIVES, *Inscripciones de la necrópolis romano-cristiana de Tarragona* en *Analecta Sacra Tarraconensia* 4 (1928), pàgs. 265-269, amb 2 làmines.

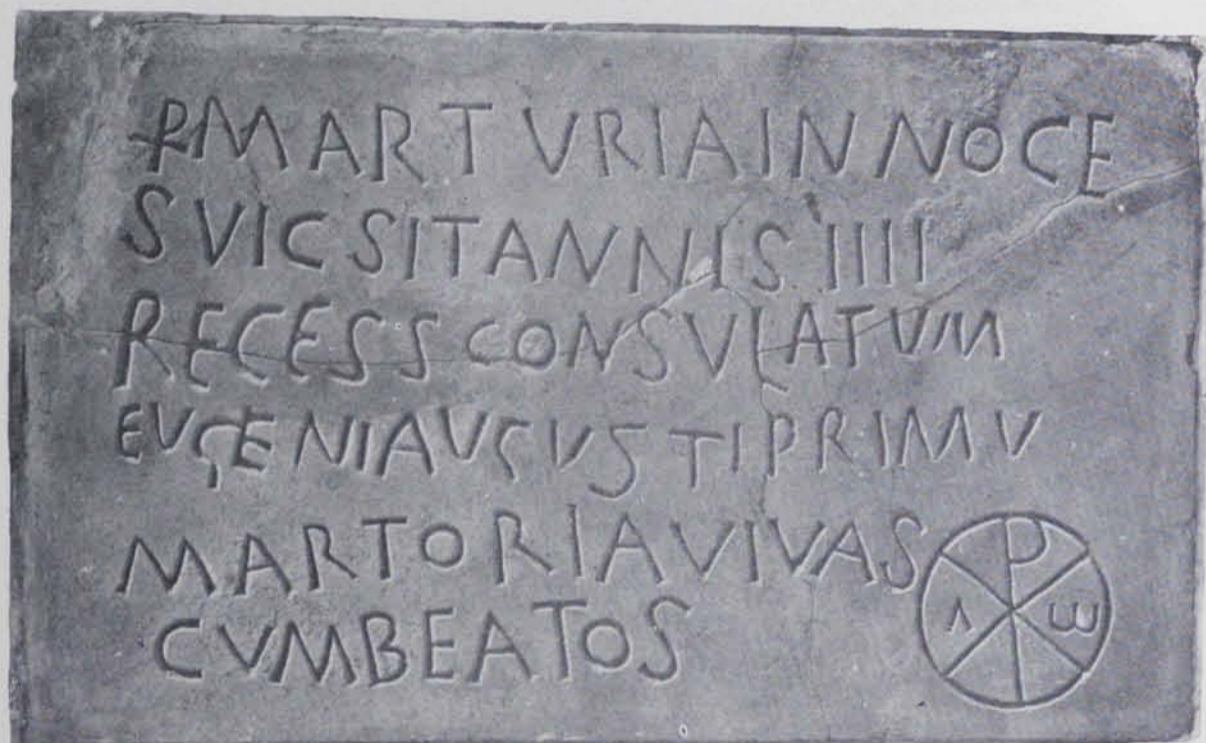
INSCRIPCIONS DATADES

1. Làpida en marbre blanc de 0,78 × 0,46 × 0,02 m.; lletres de 3 a 4,5 cm.

† MARTVRIA INNOCE
S VICSIT ANNIS III
RECESS CONSVLATUM
EVGENI AVGVSTI PRIMV
MARTORIA VIVAS
CVM BEATOS

Marturia innoce(n) | s vicsit
annis III | recess(it) consu-
latum | Eugeni augusti primu
| Martoria vivas | cum beatos

a. 393

GUDIOL, *AST* 1 (1925), p. 319 (= *AIEC* 7 (1921-26), p. 291, fig. 361); BELTRAN, *Mem.* 88, n. 60 amb gravat; LAAG, *Die Coemeterialbasilika*, p. 159.

La inscripció datada més antiga de la necròpolis.

1 el nom *Marturia* el trobem també a n. 17 (en masculí), 18 i potser 72, també diverses vegades a Espanya, HÜBNER, n. 325, 364 3-4 any 393, no 392 com suposa Laag.

2. Dos fragments de marbre de $0,115 \times 0,85 \times 0,028$ m.; lletres de 3,3 cm.

VO
VALEntiniano
et AVIENO consulibus

a. 450

SERRA, *Mem.* 104, p. 124, lám. LXIV, 30.

1 perdut el fragment *vo* amb part de les lletres següents 2-3 any 450.

3. Marbre de $0,24 \times 0,48 \times 0,07$ m.; lletres de 2 a 2,4 cm.

†
HIC REQVIEVIT EVPLENTIA IN PACE
DIE IDVS IANVARIAS POST CÖN
AET · ET STVD · VV CC · IN REQVIE

†

Hic requievit Euplentia in pace | die idus ianuarías post con(sulatum) | Aet(ii) et Stud(ii) virorum clarissimorum in requie. a. 455

SERRA, *Mem.* 104, p. 104, lám. LXI, 2.

v. 2-3 any 455 Forma especial de la *Q*, cf. Introducció.

4. Làpida de marbre de $0,90 \times 0,54 \times 0,06$ m.; lletres de 2 a 3,5 cm.

†

HIC IACIT VIR H
ONORATVS AV
ENTINVS ANNORV
M XL NATUS HON
5 ORI XIII ET THEODOS
I X ET DEPOSITVS EST
D QVINTV KL
IANVARI · VENIE · T ·
CONS M · G · N · IN PA
10 CE REQ · ESCET

*Hic iacit vir Honoratus Av|entinus annoru|m XL,
natus Hon|ori XIII et Theodos|i X et depositus est |
d(ie) quintu (sic) k(a)l(endis) | ianuari venie(n)!(e) | (post)
cons(ulatam) M(a)gn(i) in pa|¹⁰ce req(ui)escet.*

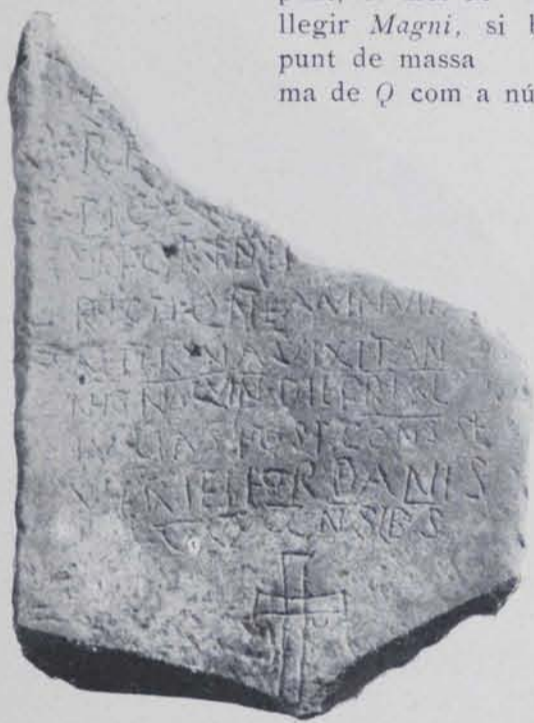
a. 461

SERRA, *Mem.* 93, pàg. 24, làm. XLVIII, 2; LAAG, pàgina 160.

Dóna dues dates, la del naixement a. 422 i la de la mort a. 461.

Monograma especial que trobem molt semblant en HÜBNER n. 44, en una inscripció de Talavera de la Reina de l'any 510. També té semblança amb alguns de Àin Zàra (1).

1-2 *honoratus*, segurament adjectiu aquí 3-5 a. 422 8-9 curiosa la forma d'abreviatura d'una lletra per un punt, el mot *M·G·N·* s'ha de llegir *Magni*, si bé hi ha un punt de massa 7 i 10 forma de *Q* com a núm. 3.

5. Gran fragment en marbre de 0,52 × 0,67 × 0,115 m.; lletres de 3 a 4 cm.

H
RE
TICVS
CIT CREDET *resur*
5 RITIONEM IN VITA
AETERNA VIXIT AN
NIS NAGVIN DIE PRI KL
IVLIAS POST CONS SE
VERI ET IORDANIS
10 VV CC N SLBS (sic)

+

cit credet [resur] |⁵ rictionem (sic) in vita | aeterna vixit an|nis (no)naguín(ta) die pri(die) K(a)l(endis) | iulias post cons(ulatam) Se|veri et Jordanis |¹⁰ virorum clarissimorum (con)s(u)l(i)b(u)s. a. 471

SERRA, *Mem.* 93, p. 6, làm. L, 5; LAAG, p. 161.

Sembla que la làpida, de gruix irregular, era emprada per segona vegada, però les poques restes de la inscripció anterior no es poden desxifrar.

1-3 possibles varis suplementes, potser: *H[ic in pace] (o in tumulo) re[positus Rus]ticus [requies]cit. . .*
4 cf. DIEHL n. 259,5 *credidit resurrectionem* 5-6 *-rectionem in vitam aeternam*, Serra Vilaró 7 *die pri(ma)* Serra Vilaró 8-10 any 471; rara la sigla de *consulibus* barrejada potser amb *cc* de *clarissimorum*.

6. Fragment d'un titolet de marbre blanc de 0,22 × 0,11 × 0,04 m.; lletres de 2,5 cm.

+

PROCV
PLVS
VOLOSIANV
5 coNSVLE

a. 503

(1) Cfr. AURIGEMMA, S.: *L'area» cimiteriale di Àin Zàra (Studi di Antichità Cristiana, V)*, Roma, 1932, tav. III.

GUDIOL, p. 324; BELTRAN, *Mem.* 88, n. 65; VIVES, *AST* 4 (1928), pàgina 269. on per primera vegada proposàrem la lectura *Vol]osianu*.

Si el monograma anava centrat, com de costum, els suplementes haurien d'ésser molt curts. El *plus* fa sospitar que no era així per les lletres que això suposa hi hauria d'haver davant de *Vol]osianu*. Possiblement hi havia a l'esquerra un altre monograma. Llavors el suplement podia ésser: *Hic requiescit P]rocu[lus annorum] plus* [*min. L recess. kl. ian. Vol]osianu [v. cl. co]nsule*.

1 *P* en lloc del monograma, Beltran 4 *sianu*, Beltran, en el marbre *osianu*; any 503. Lletra *A* especial, vegeu figura adjunta.

7. Fragment de marbre de 0,12×0,14 m.; lletres de 1,5 a 2 cm.

Hic reQVIEScet in pace
N. ANNORVM tot
imPERANTE Mauricio
†

GUDIOL, p. 322 (=AIEC, p. 392, fig. 368); BELTRAN, *Mem.* 88, n. 66.

3 Beltran llegeix *imperante Maioriano*, inacceptable. El tipus de lletra amb les ratlles ornamentals indica el segle VI; la fórmula *imperante* només es troba en la segona meitat d'aquest segle, cf. DIEHL, vol. III, p. 262-263, qui en dona una vintena d'exemples, entre ells, quatre referents a l'emperador Maurici. Sobre la dominació d'aquest emperador a Espanya, cf. Introducció. Es podria també pensar en el complement *s]perantem [resurrectionem]*, que creiem, però, poc probable.

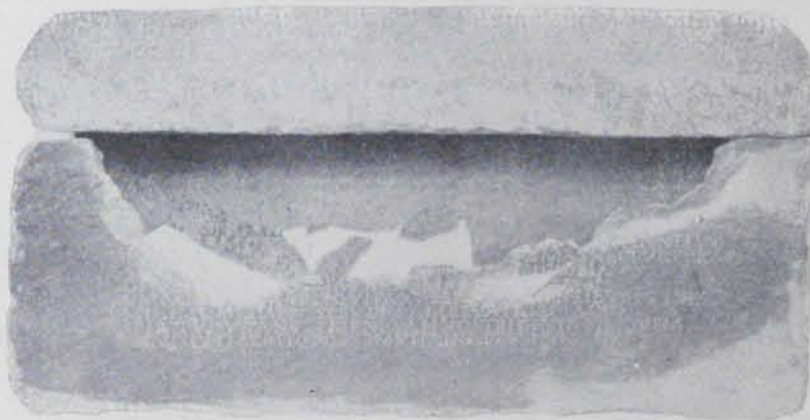

INSCRIPCIONS MÈTRIQUES

8. Inscripció fragmentada del frontal d'un sarcòfag.

IVI-
RALIM
DIGNOVI
V AMORE CA LA ET PATIENTIAM
N VESTES CONCVpieram nec geMMAS NEC PVRPVRAS
SOLVM cõMPVTANS OB MIN TI GLORIA
OFFICIUm SECVTA VNANIMA SententIA (?)
VNICAM filiaM RELIQVI PARVOLIS tuM MENSIBVS
MIHI MEMORIAE POST FVTVRAM ET PATRI SOLACIO
SPIRITV DVRANTE EMENSA ANNOS TRIGINTA ET NOVEM
SIC VIXI VT MERITO POSSEM VITA IN AETERNVM FRVI

s. III-IV

BELTRAN, *Mem.* 88, làm. VIII c, fotografia del sarcòfag, ilegible la inscripció que no es transcriu, i sense els fragments solts; VIVES, l. c., p. 268, transcripció de les quatre darreres ratlles i, làm. II, gravat molt més clar.

Inscripció mètrica en septenaris.

9. Museu diocesà de Barcelona. Petit títol en marbre de 0,205 × 0,185 m.; lletres de 1,4 cm.

A ✕ ω
 QVOD DEDIT
 HEV TRISTES TI
 BI FESTE LA QOM
 MIA CONIVNX
 5 HOC MAGIS OB
 SEQVIVM DE
 BVIT ESSE TVVM

s. V-VI

Quod dedit | heu tristes ti|bi Festela Qom|mia coniunx | Hoc magis ob|sequium de|buit esse tuum.

GUDIOL, p. 325 (= AIEC, p. 294, fig. 382).

Inscripció mètrica formant un díptic. Gudiol en tragué un calc que publica, l. c., i per això sabem que fou trobada a la necròpolis de Tarragona. Després, no se sap com, passà al Museu diocesà de Barcelona on ara es conserva.

3-4 *Festela Qommia*, dos noms nous en l'epigrafia cristiana. 1 i 6 *quod... hoc*, es refereixen a un fill que Festela donaria al seu espòs? 8 Gudiol no pogué llegir aquesta ratlla i transcrivé... *celum*. L'única lletra dubtosa és la primera *b*, mal acabada de gravar, que s'assembla molt a la d'*obsequium* de la ratlla 6.

10. Gran fragment en marbre de 1,00 × 0,62 × 0,09 m.; lletres de 3,5 a 5 cm.

5 S ANNORVM TOR
 IS CLYMENE CNATAD
 VERO AETHERIOS SEN
 S ☉ NON PERDES ANIMA
 I PES ☉ LVX TIBI NOSTRA
 CONCESSA DIVINA ☉
 IA MATRI *vi*VE DEO ✕
 NE FILIAE DVLCISSIME QVAE VIXIT ANNO
mens. III DIEBVS · XII · ANNIA FIDE ME · MATER

s. V

SERRA, *Mem.* 93, p. 38, lám. LI, 7.

Inscripció mètrica, potser en díptics. Els versos anaven separats per una fulla d'eura i el darrer, potser un pentàmetre, acabava amb el monograma de forma ben particular. Les dues darreres ratlles amb tipus de lletra més petit són en prosa.

2 potser el nom *Clymenes* o *Clymene* escrit amb lletres gregues i llatines. 8 abans de *filiae* segurament el nexa *NE*, final, potser, del mateix nom *Clymene*.

11. Fragment en marbre de 0,26 × 0,36 × 0,06 m.; lletres de 2,7 a 3,5 cm.

5 ISSESEIVRET
 c ASVS ACERVOS
 GRINE SEPVL CRVM
 ATRIA NATA
 c ONCESSIT AETERNVS
 M FLETV MARITVS
 POSTERIS ANNIS

s. V

SERRA, *Mem.* 93, p. 90, lám. LIII, 5.

Inscripció mètrica en exàmetres, dels quals no més resten les darreres síl·labes 3 nexa de *NE*; 4 el concepte *concessit aeternus* indica que la inscripció és cristiana, caràcter per altra part confirmat pel tipus de lletra no anterior al segle V.

INSCRIPCIONS REFERENTS A LLOC SAGRAT

12. Gran mosaic amb la figura d'un personatge; lletres de 3,5 a 4 cm.

5 OPTIME MAGNARVM *Dominus*
 CVI MAXIMA RERV *m est cura*
 DIVINAS CAELI QVAS PROMIS *serat*
 ARCES ECCE DEDIT SANCTA CRHISTI (sic)
 IN SEDE QVIESCIS

s. IV-V

SERRA, *Mem.* 93, p. 32, lám. XXXVI, 1 i, fora de text, altra reproducció en colors amb els suplementes; VIVES, *Riv. Arch. Cristiana* 4 (1927), p. 166, fig. 2; LAAG, *Die Coemeterialbasilika*, p. 158, lám. 13. Inscripció mètrica en exàmetres, col·locada al damunt i als costats de la testa del personatge representat.

1 *Optime*, segurament el nom del difunt, en vocatiu. Els suplementes d'aquest i del vers següent, que ja proposà Serra Vilaró, no són, com es comprèn, del tot segurs. El concepte és molt verosímil. 3-4 *caeli... arces*, cf. Virgili, *Aen.* I, 250 *caeli quibus adnuis arcem*, Valeri Flacc. *Argonauticon* III, 481 *jam summas caeli Phoebus candentior arces*, és, doncs, inoportuna la nota de Laag l. c. de que el mot *arx* lligat amb *caeli* no compareix abans del segle VI o finals del V en inscripcions cristianes. Per altres exemples cf. *Thes. linguae latinae* al mot *arx* 4-5 sobre *Christi in sede*, cf. Introducció.

13. Marbre fragmentat de 0,145 × 0,51 × 0,015 m.; lletres de 2,7 a 4,5 cm.

PRO VITAE MERITIS SANTVM
SORTITA SEPVLCRVM ✕ MIS CERIS
ANIMIS DIC

s. IV

Pro vitae meritis san(c)tum / sortita sepulc(h)rum ✕ (=Christi) misceris / animis dic

SERRA, *Mem.* 104 lám. LXI, 3.

Inscripció mètrica: un exàmetre i, potser, altre vers, els quatre darrers peus d'altre exàmetre, formant ambdós una estrofa alemaniana.

1 *Pro vita e meritis*, Serra, també possible, però el nom *Pro vita* és desconegut en l'onomàsticon llatí. La nostra lectura fa pensar que aquesta inscripció probablement no és completa; *santum*, segurament fa referència a lloc sagrat (cf. Introducció). La difunta, pels mèrits contrets en vida als ulls de l'Església, havia merescut tenir una tomba prop de la dels màrtirs locals, privilegi que no s'obtenia fàcilment 2-3 aclamació singular i notable, de sentit molt fosc. L'ús del monograma en abreviatura i la paleografia indiquen que la inscripció podria molt bé ésser del segle IV.

14. Fragment de marbre de 0,085 × 0,18 × 0,11 m.; lletres de 3,2 cm.

FruCTVOSI Augurii et Eulogii

s. V-VI

Inèdita (1). Inscripció monumental d'una sola ratlla. El gruix del marbre indica que no era una làpida, sinó un fragment d'altar, cibori o transenna prop de les despulles dels màrtirs de Tarragona. El suplement és del tot segur. Abans hi hauria segurament *memoria* o una fórmula equivalent.

15. Làpida en varis fragments de 0,52 × 0,79 × 0,01 m.; lletres de 7 cm.

DulCIS ET Obs.
SANCTORVM in se
DE QUIESCES AN
NIS DVOBVS MEN
SVM QATTVOR
SIC MERVERE TVI

s. V

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 56, amb gravat; VIVES, l. c., p. 268, lám. 2.

Es la inscripció de la necròpolis que amb més claredat fa referència a la tomba dels sants o màrtirs locals, dels quals ens dóna el nom el n. 14.

2-3 *ad sanctorum aedem*, Beltran; millor *in sede*, com ja llegirem en AST, l. c. Cfr. *Christi in sede* del n. 12 5 *qattuor* (sic) 6 *sic meruere tui*, es recorden probablement els mèrits dels pares o parents de l'infant sepultat per a obtenir el lloc de sepultura prop de la tomba dels màrtirs, com en el n. 13.

(1) Mentre s'estava imprimint aquest volum, havem donat una notícia sobre la troballa d'aquesta inscripció en *Anal. Sacra Tarraconensia* 9 (1933), p. 247-251.

16. Tres fragments de coberta de sarcòfag de $0,18 \times 0,53 \times 0,04$ m.; lletres de 4,8 cm.

seDE SaNCTORV
quIEsCIs

in se]de s[a]nctoru(m) / [qu]ie[s]ci[s]
s v

En part inèdita, Beltran, *Mem.* 88, n. 89 a, b, en publica dos fragments.

I la col·locació de les lletres d'aquesta ratlla és segura, puix així ho demostra el revers de la inscripció, que és esculpturat. Beltran publicà el fragment *NCTO* que llegí *defu]ncto*. Posteriorment ha estat trobat el fragment *RVM* que lliga perfectament amb l'anterior 2 el fragment *CI*, de col·locació insegura, forma, molt probablement, part del mot *quiescis* o altre similar. Tenim, doncs, altra inscripció amb referència a lloc sagrat.

Per la paleografia no sembla anterior al segle v, molt probablement és d'aquest segle.

ACLAMACIONS

17. Marbre blanc de $0,56 \times 0,17 \times 0,03$ m.; lletres de 5 cm.

IC LVX
IC PAX
ISPIRI
T V S

5 M[†]AR
TVRI
REQVI
VIT IN
PACE

s. v (inícis?)

GUDIOL, p. 320 (= *AIEC*, p. 291, fig. 362); BELTRAN, *Mem.* 88, p. 320 amb gravat.

5-6 *Marturi* gen. de *Marturius*, no datiu de *martyr* com pensa Laag, p. 162 El nom, per dona, el trobem a ns. 1, 18. La fórmula comparable a les de DIEHL, ns. 3403-3410, *spiritum Parhesiastae in pace*.

18. Fragment de marbre de $0,45 \times 0,33 \times 0,03$ m.; lletres de 4 cm.

✱
SerAPIA VIVAS
in DEO LAETE RES
... MARTORIA

no ant. al s. v

GUDIOL, p. 321 (= *AIEC*, p. 292, fig. 368); BELTRAN, *Mem.* 88, n. 64.

1-2 *vivas in deo*, restitució molt probable, puix es veu un fragment de la *D* de *deo*, aclamació com en DIEHL, ns. 401, 2093 A - 2097 i altres; *laeteres*, potser *laete* i una paraula que comenci per *res*, no seria impossible un mot derivat de *ressurgere* 3 probablement el nom de *Martoria* que trobem també en ns. 1, 17.

No és anterior al segle v.

19. Lloseta, perduda, de $0,26 \times 0,26$ m.

† CRISPINES NOMen
GERIO HABITET Y SE
CVLO AMEN
PAX
5 IN DEO †

s. VI

GUDIOL, p. 324 (= *AIEC*, p. 293, fig. 380).

En 1925 aquesta inscripció encara es conservava a Tarragona i Mossèn Gudiol en tragué un calc que publicà en lloc citat. Ara no sabem on es troba. El calc és poc clar i per això la lectura és insegura.

2 Gudiol llegí *Cervole* o *Gervole abitet* a jutjar per la traducció que dóna. Certament la primera lletra és una *G*. Les lletres *Rl* formen un nexa estrany que podria també representar *RV*, com llegí Gudiol. Sense veure l'original no és possible d'interpretar aquesta ratlla 5 *in deo*, Gudiol llegí *Noe*, en el calc sembla llegir-se *ndeo*.

20. Marbre gris de $0,325 \times 0,33 \times 0,06$ m.; lletres de 4 a 6 cm.

ITZANVS KARPETANVS
coloma IN PACE VIXIT ANNIS
TRIGINTA QVINQVE s. V

Titianus (Titianus?) Karpetanus | in pace vixit annis | triginta quinque

SERRA, *Mem.* 104, p. 105, lám. LXII, 1.

La inscripció va inclosa dintre una cartela ansada. En l'interior, sota la inscripció, un monstre marí i palma. A fora una coloma.

1 la primera lletra sembla una π grega. Es, però, més probable que vol representar *Tl*. Un nexa semblant representant *ti* veiem en una inscripció de Àin Zára (*AURIGEMMA*, l. c., p. 288).

FRASARI REFERENT A LA FE

21. Fragment d'arquitrau corinti en marbre de $0,62 \times 0,51 \times 0,096$ m.; lletres de 5,5 a 6,3 cm.

HIC REQVIESCIT
ARCADIUS IN PA
CE ANNO · PLVS
MINVS · L SRERA (sic)
5 NS RESVRRECTI
ONEM · A DEO s. V

Hic requiescit | Arcadius in pa|ce annorum plus | minus L spera|ns (srerans) resurrectionem a Deo

SERRA, *Mem.* 93, p. 36, lám. XLIX, 1; LAAG, p. 161.

Interpunció normal. Notables els nexes *-VS* i *-NS* de *minus* i *srerans*; la *S* representada per un petit tret en la part superior de la lletra anterior. Més corrent el nexa *VR* del mot *resurrectionem*. El monograma porta les lletres Λ i ω invertides.

4-6 la fórmula *sperans resurrectionem a Deo*, que s'ha de llegir també en la inscripció següent, es pot considerar com pròpia de Tarragona, si bé en l'epigrafia cristiana en trobem moltes de similars.

22. Fragment de marbre de $0,14 \times 0,14 \times 0,055$ m.; lletres de 3,5 a 3,7 cm.

† HIC REQVIESCIT	<i>Hic req[ui]escit in pace [N. annorum]</i>
IN PACE N. ann.	<i>LV spera[ns resurrectionem a Deo]</i>
LV SPERANS resur	
rectionem a Deo	

s. V-VI

SERRA, *Mem.* 104, p. 116, lám. LXI, 4.

Inscripció amb ratlles ornamentals, probablement del segle VI o de les darreries del segle V.

1 la lletra *Q* de forma especial 3 segurament s'ha de completar com el n. anterior.

23. Fragment a) en quatre trossos de $0,17 \times 0,18 \times 0,02$ m.; fragment b) $0,09 \times 0,17 \times 0,03$ m. lletres d'ambdós fragments 3,1 cm.

a) TETIN resurreCTIONem I CIRCITER BRV	b) ECVRVS R qVADRAGINta EC
--	-------------------------------------

s. V

La primera ratlla del fragment *a*) publicada per SERRA, *Mem.* 104, lám. LXII, 18; tot el fragment *b*) en *Mem.* 104, p. 118, lám. LXII, 13.

Sembla que els dos fragments pertanyen a la mateixa inscripció per ésser la mateixa la lletra i la qualitat del marbre. El diferent gruix en podria fer dubtar. És del tot insegura la col·locació dels fragments. En la que nosaltres li donem es podria pensar amb els suplementes *s]ecurus r[esurre]ction[em... q]uadragin[ta ann.] circiter... [r]ec[essit n. fe]bru[arias]*.

24. Al Museu diocesà de Barcelona.

Títol de marbre de 0,22 × 0,26 m.; lletres de 1,5 a 2 cm.

ϕ D · M ✕
 REQUIESCET SANTVS
 SPIRETVS IN NOMENE
 DEI VALERIA PONPEIA FECIT
 5 ASELLO BENEMERETO QVI
 VIXIT MECO AN · VIII · M · VIII
 · D · VIII PERIT AN XXXVI

GUDIOL, p. 321 (= *AIEC*, p. 297, fig. 367).

La inscripció prové certament de la necròpolis de Tarragona, ja que Gudiol la publica entre les que s'hi trobaren. No se sap com, posteriorment, passà al museu de Barcelona.

I curiosa supervivència de les sigles paganes *D · M* al costat del monograma cristià. Si bé aquesta sigla es troba sovint en inscripcions cristianes d'Itàlia i d'Àfrica (cf. DIEHL, 3884-3957), àdhuc en inscripcions del segle VI (DIEHL, 3926 A), potser és la primera vegada que la podem constatar d'una manera segura en les d'Espanya, i en una inscripció tardana 2 *spiretus* altre exemple de *e* per *i* a la postònica, no surt entre els citats per Carnoy (1), tampoc surt, en aquesta forma, entre les inscripcions cristianes de Diehl; *nomene* es troba més sovint 5-6 molt més rar i curiós el datiu arcaic *mereto*, *meco* 7 *perit*, cf. *perivit* a n. 35.

APEL·LATIUS CRISTIANS

25. Fragment en marbre de 0,12 × 0,18 × 0,035 m.; lletres de 2 a 2,5 cm.

<p style="text-align: center;">·D·INFELICI MATER·FECIT <i>puel</i> LAE·VIRGINI NONnitae quaE RECESSIT...</p>	<p style="text-align: center;">·d·infelici[ssima·m·]? mater fecit [puel][lae Virg[i]ni No[nnitae] qua]e recessit...</p>
---	---

GUDIOL, p. 324 (= *AIEC*, p. 293, fig. 379); BELTRAN, *Mem.* 88, n. 85.

1 pel tall del marbre sembla que la inscripció començava així, però no és segur; el punt ben marcat davant de la *·D·* fa pensar o que no començava aquí o bé, com sospitem, que la *·D·* era de la sigla *·D··M·*, però la *M* anava al final de la ratlla, com veiem, per exemple, en *CIL*, XIV *Supp.*, número 4901, DIEHL, ns. 2810 D, 3889. Gudiol llegí *Doine*, inacceptable; Beltran *D(positio) Infeliciis*. 2-3 es tracta segurament d'una verge cristiana. *No[nnita]* com a n. 37.

26. Títol de marbre quasi sencer en dos fragments de 0,20 × 0,20 × 0,30 m.; lletres de 3,6 cm.

a) † b)
 HIC REQVIE
 SCET ANCIL
 LA D'I rIGILI
 A IN PaCE ϕ s. v

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 83, publicà el fragment *a*); repetit amb els suplementes per nosaltres en *AST* 4 (1928), p. 269. Posteriorment fou trobat el fragment *b*) publicat per SERRA, *Mem.* 93, lám. LII, 3 i després ambdós fragments junts en *Mem.* 111, p. 21, lám. XI, 2.

1 *Q* especial com a n. 3 2 *ancilla D(e)i* la primera vegada que surt entre les inscripcions hispàniques, pot significar una verge consagrada a Déu, si bé es troba com a títol de devoció àdhuc aplicat a dones maridades (cf. DIEHL ns. 1464 - 1468) 3 *d(e)i* amb l'e abreviada per un punt; sovint es troba escrit *di* 4 *in p*, Beltran llegí *inv*.

(1) CARNOY, A.: *Le latin d'Espagne d'après les inscriptions*. Bruxelles, 1906, pàgs. 23-26.

27. Fragment de marbre blanc de $0,36 \times 0,49 \times 0,06$ m.; lletres de 4,8 cm.

✱
NISIAN
VLVM
quI VIXit a.

Dio]nisan[us | .fam]ulum Dei | qu]i
vix[it ann. tot

no ant. a s. v

GUDIOL, p. 322 (= AIEC, p. 292, fig. 370); BELTRAN, *Mem.* 88, n. 57.

Per lo dit en la introducció sobre la fórmula *famulus Dei*, no ens semblen segurs els suplements que transcrivim i que ja proposà Beltran. Si bé no fora gens extraordinari, donat el llatí bàrbar d'aquells temps, trobar l'acusatiu *fam]ulum* per comptes del nominatiu, també seria possible pensar en un suplement a la ratlla 2 [*in hunc tum]ulum*.

28. Fragment en marbre blanc de $0,14 \times 0,14 \times 0,02$ m.; lletres de 4 cm.

S VIXit ann. tot
mIN V · Dies tot
fiDELES IN pace

no ant. al s. v

Titu]s vix[it ann. | tot] min[us] ? v d[ies] [tot | fi]deles in [pace]

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 78.

2 no creiem probable el suplement *ann. plus minus v* que suggereix Beltran, puix cinc són massa pocs anys per anar amb *plus minus* i, per altra part, seria inexplicable la *d* següent. Per *min* = *minses*, vegeu: DIEHL, ns. 2233 B, 2257.

VIRTUTS CRISTIANES

29. Fragments de marbre blanc de $1,16 \times 0,49 \times 0,03$ m.; lletres de 5,2 cm. al v. 1, de 7 cm. als altres.

ΑΡΥΚΙ Χαίρε
VNICAE ☉ VIRGINITA tis
PVDICITIAE ☉ SINGVLARIS
CariTATIS ☉ CRHISTIANAE ☉
5 PRIMAE PI
fragments de col·locació difícil
M ☉ VI L ☉

SERRA, *Mem.* 93, p. 35, lám. LII, 1.

1 el nom *Αρυκι* és sens dubte la grafia popular de *Ἀγροικη* que es troba molt repetit i quasi exclusivament a les Gàl·lies després del segle IV, segons el *Thes. ling. latinae* I, col. 1439. Entre les vàries grafies llatines trobem la molt semblant de *Agricius*, *Agricia*. Un bisbe de Barcelona de nom *Agritiu*s assisteix al concili de Tarragona de l'any 516, ibidem (cf. MANSI, *Collect. Ampl.* VIII, 544^a). L'aclamació *Χαίρε*, en llatí *ave*, es troba sovint en inscripcions paganes i també en algunes de cristianes (GROSSI-GONDI, *Trattato di epigrafia crist. latina e greca*, Roma, 1920, p. 229).

30. Inscripció en pedra del país de $0,315 \times 0,83 \times 0,2$ m.; lletres de 2,6 cm.

AVR· EVTHEMIVS· (sic)
OVIS INMACVLATA·
FIDE CARA VIRO·
MENTE DEVOTA DEO·
5 QVAE VIXIT ANNIS·
X·VII·MENSIBVS·X·D·XXII
IN ✱ QVIESCIT IN PACE
FL· ZOTICVS·CONIVGI
DVL CISSIMAE ET INCON
10 PARABILI FECIT

s. v

SERRA, *Mem.* 93, p. 28, lám. XLVIII, 1; LAAG, p. 159.

Interpuntuació regular si bé no és la ordinària. L'ús dels prenomes per l'esposa i per l'espòs, la fórmula de dedicació, el monograma com abreviatura i la puntuació regular ja esmentada indiquen que aquesta inscripció pertany encara al segle IV. Per la paleografia i per les fórmules de lloança hom la creuria més tardana.

EXPRESSIONS REFERENTS A LA VIDA, MORT, SEPULTURA, REPÒS

31. Títol de marbre de $0,30 \times 0,30 \times 0,05$ m.; lletres de 2,7 cm.

PRORCARI
A VIXSIT IN
PACE ANNOS
VIGENTI CIN
5 QVE s. V

Prorcari|a vixsit in | pace annos | vigenti cin|que

GUDIOL, p. 320 (= *AEIC*, p. 291, fig. 365); BELTRAN, *Mem.* 88, n. 62.

1 el lapicida escrigué, sens dubte per equivocació, una *C* sota de la segona *R*, i ara sembla que formen un nexa, després tornà a escriure la *C* següent. El nom *Prorcaria* creiem que surt aquí per primera vegada. Això ens fa sospitar si també la primera *R* fou escrita per equivocació abans de la *O* i el nom devia ésser *Porcaria* que trobem a les Gàl·lies en dues inscripcions cristianes del segle v (DIEHL, números 3327, 3489)

4 *viginti* llegeix Beltran 4 y 5 forma de la *E* especial 5 la *Q* com al n. 3.

32. Marbre de $0,43 \times 0,22 \times 0,03$ m.; lletres de 2,5 a 5 cm.

† VIXI
T IN PACE
PONPE
IA ANN
5 OS QVI
QVE s. V-VI

Vixit in pace | Ponpe|ia ann|os qui|que

SERRA, *Mem.* 104, p. 104, lám. LXI, 1.

5-6 la forma *quique* per *quinque* no és rara. La *Q* com al n. 3, la *E* com a n. anterior.

33. Conservada en el Museu diocesà de Barcelona, varis fragments de marbre fosc que formen un títol de $0,20 \times 0,20$ m.; lletres de 3 cm.

LVPA·INFAS
Q·RECESSIT·XK
M·Q·VISSIT
ANNVS XV
5 II M·III λ s. IV-V

Lupa infas | q(uae) recessit X K(alendis) | M(artii) q(uae) vixsit | annus (sic) XV | II m(enses) III d(ies)

GUDIOL, p. 325 (= *AIEC*, p. 294, fig. 382), publicació que com pels ns. 9, 24 ens certifica que la inscripció prové de la necròpolis de Tarragona.

Interpuntuació a punts triangulars regular, incisió molt poc profunda, sembla grafida, paleografia poc elegant. A totes les *a* manca el travesser.

2 la interpretació *recessit in Christo*, de Gudiol difícil d'admetre. Certament és un nexa estrany el que nosaltres transcrivim per *Kalendis*. 5 la darrera lletra sembla una *λ* grega, que es troba també en HÜBNER, n. 11 representant la *d*.

34. Dos fragments en marbre blanc de $0,45 \times 0,24 \times 0,052$ m.; lletres de 3,1 cm.

†
M·PAVLINI RECE
SSET VIII IDVS A
VGVSTAS VIXSIT
ANNOS XXϛ s. V-VI

M. Paulini rece|sset VIII idus a|ugustas vixsit | annos XXϛ (= XXVI)

GUDIOL, p. 320 (= *AIEC*, p. 291, fig. 363); BELTRAN, *Mem.* 88, n. 61.

1 M. Gudiol, supleix *M(arc)*, inacceptable, puix segueix un genitiu i és massa tardana per a conservar el prenom; Beltran interpreta *m(onumentum)*; millor, creiem nosaltres, *m(emoria)*, com en DIEHL, ns. 2777, 2829 C, 2843.

35. Títol de pedra de Sta. Tecla de $0,18 \times 0,20 \times 0,023$ m.; lletres de 1,2 a 3 cm.

TETVLVM VIC
TOES PERIVIT
ANORVM
VIII

s. V

SERRA, *Mem.* 104, p. 105, lám. LXI, 6.

Incisió fluixa, sembla grafida.

1 la forma *tetulum* per *titulum* per primera vegada a Espanya, freqüent a Treveris (DIEHL, n. 3584 ss.) 1-2 *Victoes*, com ja indica Serra Vilaró, per *Victoris*, si bé fins ara desconegut.

36. Varis fragments d'una inscripció de $0,32 \times 0,28 \times 0,04$ m.; lletres de 2 a 2,5 cm.

I E I F E D E
SVA qui vIXIT ANNIS
XVIII et MENSES XI ET DIES
XVI RECESSIT X KALENDAS
5 MARTIAS DIE LVNIS ORAM
TERTIVM DEPOSSIONE CRIS
PETRI APOSTOLI QVIESCIT
IN PACE

✕ †

SERRA, *Mem.* 93, p. 60, lám. LIII, 1.

Sembla grafida.

1 es veu la part inferior d'altres lletres; la darrera paraula potser *fede* 6 *tertium* (sic); *deposicione* per *depositione*, freqüent; *cris* = *cristianae*? 7-8 difícil d'explicar *Petri apostoli*; es podria pensar que va amb *deposicione*, com en una inscripció de Roma (DIEHL, n. 951 adn.)... *deposo donni Petri*, però, aquí indica la data de 29 de juny, no aplicable a la nostra inscripció. Tenint, però, en compte que el difunt de la nostra inscripció morí el dia 20 de febrer (*x kal. martias*) i que al dia 22 tenim, des del segle IV, una festa molt important dedicada a Sant Pere (*natale Petri de Cathedra*, segons la *Depositio martyrum; cathedra Petri in Antiochia*, segons el *Hieronymianum*), és molt probable, per no dir segur, que el *deposicione Petri apostoli* vol indicar aquesta festa com a data de sepultura o deposició del difunt. Sobre l'origen i variacions de nom d'aquesta festa en l'antiguitat s'ha discutit molt (1). Pel nostre objecte serà suficient de fer remarcar: 1) que precisament era a Espanya i a les Gàl·lies on estava més escampada. — 2) que en el calendari de les Gàl·lies de Polemius Silvius, redactat l'any 448 (2), l'esmentada festa és anomenada: *depositio sancti Petri et Pauli*, quasi, doncs, el mateix que en la nostra inscripció. Rara i potser molt significativa coincidència.

37. En un sarcòfag de pedra del país la inscripció és de $0,34 \times 0,35$ m.; lletres de 1,5 a 2 cm.

† BONE MEMORIAE LEVCADIVS †
PRIMICERIVS DOMESTI
CORVM QVI VIXIT CVM
CONPAREM SVAM NON
5 NITAM + ANNIS XXV
DEPOSITVS + PRIDIE
KALENDAS + IANVARIAS
VIXIT + AVTEM OMNIBVS
DIEBVS SVIS QVIBVS
10 VIX ANNIS + PLVS
MINVS + SEXAGINTA

s. V

(1) Vegeu un bon resum d'aquesta controvèrsia i la bibliografia més interessant en *Acta SS. Nov. II*, pars posterior: *Martyrologium Hieronymianum*. Bruxellis 1931, p. 109.

(2) H. LIETZMANN: *Petrus und Paulus in Rom*, Berlin, 1927, p. 100.

SERRA, *Mem.* 104, p. 102-103, lám. LX, 1; LAAG, p. 154.

Interpuntuació a creuetes; les lletres *a* sense el travesser.

2 la de *primicerius domesticorum*, com diu Serra Vilaró, seria una dignitat molt important en la cort imperial (és natural que Leucadius fos sepultat en un sarcòfag) però no desconeguda. Sant Jeroni en la seva *Crònica* (1) ens diu que *Ionianus ex primicerio domesticorum imperator factus est*. En el *Cod. Justin.*, XII, 17, 2 es fixen els seus honors (any 432) (2). Aquests textos diuen que és absurda la conclusió de Laag, l. c., de què el sarcòfag ha d'ésser posterior a l'any 507 perquè el *primiceriatu*s era una dignitat que començà amb Teodoric (3).

38. Dos fragments de marbre blanc de $0,97 \times 0,43 \times 0,08$ m.; lletres de 4,8 cm.

HIC QVIESCIT
PI...ELLES IN PACE

s. V-VI

GUDIOL, p. 322 (= *AIEC*, p. 292, fig. 372); BELTRAN, *Mem.* 88, n. 77.

1 forma de la *Q* com a n. 3 2 *Pi...elles* segurament el nom propi, potser *Pi[s]elles*, puix hi ha indicis d'una lletra que anirien bé amb *S*. Beltran llegeix *P F. Piselles* és, però, nom desconegut.

39. En una gran làpida de marbre blanc de $1,10 \times 0,50 \times 0,08$ m.; lletres de 5,2 cm.

METOPIVS
HIC
QVIESCET

s. V

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 54.

La inscripció molt elegant amb marc senzill i una fulla d'eura a cada angle.

1 *Metopius*, nom nou a Espanya, el trobem en una inscripció dels anys 379-385 a Lambése (Africa). *CIL*, VIII, Supp. n. 18528.

40. Fragment de marbre blanc de $0,20 \times 0,25 \times 0,025$ m.; lletres de 8,7 cm.

hiC QVIEscit

Inèdita. Lletres més aviat d'inscripció monumental, són de la darrera ratlla del text. La línia inferior, més que ornamental, potser era d'enquadrament.

41. Tres fragments en marbre, el major de $0,21 \times 0,15 \times 0,024$ m.; lletres de 2,4 a 3,4 cm.

CMERETV
ANIMA SVA LETET
QVIESCIT

5 M
 E

s. V-VI

SERRA, *Mem.* 93, p. 89, lám. LIII, 4.

Fórmules poc usades i per això difícils de completar. Es tracta d'una inscripció en vers?

42. Fragment de marbre de $0,38 \times 0,39 \times 0,040$ m.; lletres de 3 cm.

HIC REQuiescit bone me
MORIE ELEutheria quae vix.
PLVS MINus annis tot
SERVLTA
5 rEQVIEScat in pace

†

s. VI

(1) *Hieronymi Chronicon*, ed. R. HELM, Leipzig, 1913, p. 243 (*Die griechischen christl. Schriftsteller*, 24).

(2) «*Primicerius quidem domesticorum et protectorum utriusque scholae post acceptum tribunatum inter eos spectabili dignitate potiatu*r, qui ducatum gerere meruerint.»

(3) Laag, p. 154, per a provar que el *primicerius domesticorum* era una dignitat ja coneguda i no anterior a Teodoric diu: «Dagegen hat Mommsen nachgewiesen dass der primiceriatus qui et domestic[us] nominatur, ein unter Ostgotenkönig Theodoric und seinen Nachfolgern bekanntes Amt war.» Citant a Mommsen, *Gesammelte Schriften*, t. VI, p. 448. El text adduït més aviat provaria el contrari, al nostre entendre, puix que si al temps de Teodoric *primicerius* i *domesticus* significaven el mateix, no es comprèn què podria voler dir *primicerius domesticorum* i en veritat no addueix Mommsen ni Laag cap text amb aquesta fórmula.

GUDIOL, p. 321 (= AIEC, p. 291, fig. 366), BELTRAN, *Mem.* 88, n. 58.

Inscripció amb ratlles ornamentals. En la part inferior part d'una creu com la del n. 78 i de dos cercles concèntrics que segurament tancaven un monograma.

2 Beltran *Ele[uterio]* 4 Beltran *Serv(o) L(ucius) Ta[dius]* inacceptables; segura la lectura *serulta* per *sepulta*.

43. Fragment de marbre de $0,20 \times 0,24 \times 0,04$ m.; lletres de 3,2 a 3,4.

HIC REQVIEScit Sil
VINVS ANnorum pl.
min. QVADraginta

s. V

SERRA, *Mem.* 93, p. 87, lám. L, 1.

1-2 *Sil]vinus* o *Sa]vinus*, com en HÜBNER, n. 139 3 Q com al n. 3.

44. Marbre blanc de $0,55 \times 0,40 \times 0,12$ m.; lletres de 1,8 cm.

✱ HIC REQVIESCEt SOsANNiE +	<i>Hic requiescet so[s]inn[i]e / anno-</i>
✱ ANNORVM PL min. XXIII REC +	<i>rum pl(us) [min(us)] XXIII rec[essit]</i>
✱ ESSIT SVB DIE III NON IANVA +	<i>sub die III non(as) ianua(rias)</i>

s. VI

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 67.

Marbre molt gastat pel trepig. Damunt de la primera ratlla restes de lletres o signes indesxifrables. En les altres ratlles només resta insegura la lectura *Sosannie*. Forma de la Q com a n. 3.

45. Fragment de pedra de Sta. Tecla de $0,23 \times 0,20 \times 0,056$ m.; lletres de 4 cm.

HIC REQVies *Hic requ[ies] / cit M[arturi]a i[n pace]*
CIT M...
A In pace

s. V

SERRA, *Mem.* 104, p. 117, lám. LII, 2.

Algunes lletres són només lleugerament grafides i per això alguns trets resten dubtosos.

2 *cit m*, potser *M[arturi]a* si la *m* fos del tot segura, com sembla.

46. Fragment de marbre de $0,27 \times 0,29 \times 0,060$ m.; lletres de 5 cm.

†

hiC REQVIEScit

s. V-VI

SERRA, *Mem.* 93, p. 87, lám. L, 3.

Segurament amb ratlles ornamentals. El monograma entre un gran espai de marbre en blanc.

47. Fragment en pedra del país de $0,10 \times 0,10 \times 0,01$ m.; lletres de 2 cm.

hic in PAce requiescit N.
recessit n. IDVS...

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 81.

Amb ratlles ornamentals.

48. Fragment de marbre de $0,11 \times 0,08 \times 0,028$ m.; lletres de 2 cm.

iN PACE	<i>Hic requiescit i[n pace] / [N. annorum</i>
sePTVAG	<i>se]ptuag/[inta recessit n. n.] a(u)gusta(s)</i>
AGVSTA	

s. VI

SERRA, *Mem.* 93, p. 87, lám. XLIX, 5.

Amb ratlles ornamentals i en la part inferior amb senyal d'una creu semblant a la del n. 78. Notable la forma de la P amb el tret cargolat.

49. Fragment de marbre de $0,10 \times 0,08 \times 0,035$ m.; lletres de 2,3 cm.

hic requiesSCET
N. iN PAce

s. VI

SERRA, *Mem.* 104, p. 116, lám. LX, 12.
Amb ratlles ornamentals.

50. Fragment en marbre de $0,48 \times 0,33 \times 0,04$ m.; lletres de 4 a 6,5 cm.

HIC *requies* Hic [*requies*]cít / P[onpeia] / in pa[ce quae] /
CIT P vixsit [ann. tot] / ⁵m(enses) III
IN PAce
VIXSIT *ann. tot*
5 M III

s. V

SERRA, *Mem.* 93, p. 48, lám. LIV, 5.
5 després de *m(enses) III* hi ha uns signes amb incisió molt fluixa que Serra Vilaró creu d'una altra mà.

51. Fragment de marbre de $0,10 \times 0,11 \times 0,03$ m.; lletres de 3,8 cm.

HIC RE*quiescit*
RVFINus in pace

s. V-VI

SERRA, *Mem.* 93, p. 89, lám. LII, 4.
2 notable la forma de la *f*.

52. Fragment de marbre de $0,10 \times 0,10$ m.; lletres de 1,8 cm.

hic *requies*CET Hic *requies*]cet / [N. i]n pace / [vixit
iN PACE ann.] XV re[cessit n. n.]
XV RE

s. VI

Inèdita; amb ratlles ornamentals.

53. Fragment en marbre de $0,30 \times 0,14 \times 0,35$ m.; lletres de 2,5 cm.

ESCET
S IN PACE

Hic *requi*]escet
Titius in pace

†

s. VI

Inèdita. Amb ratlles ornamentals.

54. Fragment en marbre de $0,14 \times 0,14 \times 0,019$ m.; lletres de 2,6 a 3 cm.

HIC *requ* Hic [*requ*]iesc[it Euti]/cius [in pace]
IESCit Euti
CIVS...

s. VI

SERRA, *Mem.* 104, p. 114, lám. LX, 3.
2-3 *Euticius*, molt insegur aquest nom.

55. Fragment en marbre de $0,29 \times 0,33 \times 0,06$ m.; lletres de 5 a 6,5 cm.

QVIESCIT Hic in pace re]quiescit Crst. (?) re[cessit...
C'R'ST∇RE ann.] circit[er n.]
CIRCITer

SERRA, *Mem.* 93, pàg. 89, lám. LI, 6.
2 singularíssims signes d'abreviació que fan difícil la interpretació del nom, es podria pensar en *Chrestus*, *Christianus*. 3 *circiter* com a n. 23 (Cfr. DIEHL, n. 2552 E).

56. Fragment en pedra del país de $0,20 \times 0,23 \times 0,025$ m.; lletres de 6 cm.

HIC... *Hic [in pace re] / quie[scit N.] /*
 QVIE... *dep[osit. n. n.]*
 DEP... no ant. al s. v

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 76.

Podria tenir altres ratlles per la part inferior.

57. Fragment en pedra del país de $0,13 \times 0,12 \times 0,035$ m.; lletres de 2,2 cm.

.....
 CETHIC...
 ..RESGA...
 ..DEPOSI

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 75.

3 Beltran llegeix *tresga*, però la *t* no és segura, més aviat podria ésser *c*.

58. Dos fragments d'un títol en marbre de $0,15 \times 0,23 \times 0,028$ m.; lletres de 3 cm.

...MILIVS *Ae]milius / [requ]iscit / [in pa]ce*
 ...ISCIT *v(ixit) a(nnos) II*
 ...CE V α II s. v-vi

SERRA, *Mem.* 104, p. 118, el text dels dos fragments, *Mem.* 111, lám. XI, 2 gravat d'ambdós fragments. Del fragment de la dreta, el més gros, n'havia donat una nota incompleta BELTRAN, *Mem.* 88, pàgina 70, inventario n. 233.

3 és probable la lectura d'aquesta ratlla que ja proposà Serra Vilaró.

59. Fragment en marbre de $0,06 \times 0,08 \times 0,027$ m.; lletres de 2,6 cm.

RAFICV
hic requies CIT ☉ s. v-vi

SERRA, *Mem.* 104, p. 122, lám. LIV, 6.

1 un nom gòtic?

60. Fragment de marbre blanc de $0,15 \times 0,23 \times 0,028$ m.; lletres de 2,5 cm.

*requie*SCET

BELTRAN, *Mem.* 88, inventario n. 149.

61. Fragment de marbre de $0,22 \times 0,13 \times 0,035$ m.; lletres de 5,8 cm.

requies CET
 IVLIA
 AAI s. vi

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 82.

Amb ratlles ornamentals.

62. Coberta en mosaic d'un sepulcre amb la inscripció de $0,82 \times 0,71$ m.; lletres de 6 cm.

monograma
 AMPELI
 IN PACE
 REQUIES
 CAS s. v
 anyell vas

GUDIOL, p. 317, BELTRAN, *Mem.* 88, n. 87, lám. XV A.

Damunt de la inscripció senyals d'un monograma i dessota un anyell i després un vas amb flors.
 1 *Ampeli*, vocatiu, nom nou a Espanya.

63. Fragment en marbre fosc de $0,09 \times 0,18 \times 0,010$ m.; lletres de 3 cm.

...
LIA REQVIes
CAS IN PACE

[Ampe]llia ? requi[es]/cas in pace

Inèdita. Del tot insegur el nom propi proposat.

64. Títol en marbre blanc de $0,24 \times 0,22 \times 0,06$ m.; lletres de 2 cm.

†
RINGILIO R
EQVIESCAT IN
PACE BIXIT AN V
ME ¶II

Ringilio r|equiescat in | pace
bixit an(nos) V | me(nses) ¶ II (= VIII)
s. V-VI

GUDIOL, p. 320 (=AIEC, p. 291, fig. 364); BELTRAN, *Mem.* 88, n. 63. Lletra *e* especial com als números 31, 32, 34.

4 Beltran llegeix *mes II*, com Gudiol, possible, però menys probable.

65. Fragment de marbre de $0,24 \times 0,14 \times 0,03$ m.; lletres de 4 cm.

*
CANDIDIana
ESCAT IN pace

Candidi[ana requi]escat in [pace]

s. IV-V

SERRA, *Mem.* 93, p. 88, lám. LI, 5.

El monograma és de la forma més antiga, la inscripció podria, doncs, ésser del segle IV, si bé trobem monogrames semblants més tardans, com ho són segurament el mateix de Tarragona *C. I. L.*, II, n. 4422, i el de Mèrida, HÜBNER, n. 23.

1 *Candidus*, Serra Vilaró, però es veu un fragment d'un pal vertical que nosaltres transcrivim per *i*.

66. Fragment de marbre blanc de $0,13 \times 0,14 \times 0,035$ m.; lletres de 3,5 cm.

LIIIÀ
rEQVIES
cAT IN PA
.....
ce amen

Aem]ilia | [r]equies/[c]at in pa | [ce amen]

s. V-VI

GUDIOL, p. 322 (=AIEC, p. 292, fig. 369); BELTRAN, *Mem.* 88, n. 74.

Amb ratlles ornamentals, lletres *e* com a n. 7.

1 *filia*, Gudiol; Beltran suggereix *Rutilia*. Les úniques lletres segures son *-ili-*. El primer pal està tan acostat del segon — que és una *i* — que no creiem que pugui representar una *t* o una *f*, puix mancaria lloc pels trets transversals.

67. Inscripció en mosaic molt deteriorat; lletres de 5,5 cm.

♥
I
IS
? requiescAT
in paCE

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 88, lám. XV B.

La inscripció era estreta, de la mateixa amplada que el crismón. Està emmarcada per una ampla franja de fullatge, com al n. 62.

68. Fragment de marbre de $0,13 \times 0,11 \times 0,045$ m.; lletres de 3,2 cm.

aNNOrum
iN PACE
C

no ant. al s. v

SERRA, *Mem.* 104, p. 115, lám. LX, 9.

69. Fragment de marbre de $0,12 \times 0,18 \times 0,05$ m.; lletres de 5 cm.

QAE
IN PACE

no ant. al s. v

SERRA, *Mem.* 104, p. 115, lám. LX, 8.

1 Serra *quae*, manca la *u* en el marbre. Diehl recull una dotzena d'exemples de *quae* (cf. DIEHL, *Indices*, p. 573).

70. Fragment de marbre blanc de $0,10 \times 0,12 \times 0,06$ m.; lletres de 3 cm.

IN PAce

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 79.

71. Fragment de marbre de $0,15 \times 0,11 \times 0,06$ m.; lletres de 4,4 cm.

iN PAce
i IDVS

s. VI-VII

SERRA, *Mem.* 93, p. 90, lám. LIII, 7.

Amb ratlles ornamentals.

1 *nia*, Serra Vilaró.

72. Fragment en marbre de $0,11 \times 0,09 \times 0,050$ m.; lletres de 3,3 cm.

PA *vixit in] / pa[ce Ma]rtu[ria | ann. tot]*
RTV *no ant. al s. VI*

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 84.

Amb ratlles ornamentals doblades.

2 *sub die qua]rtu* suggereix Beltran. El nostre suplement basat en la fórmula del n. 32, molt insegur.

73. Fragment de marbre de $0,16 \times 0,15 \times 0,035$ m.; lletres de 2,7 cm.

NE
anN XXXX MEN-
ses tot jacET QUIETVS
✱

s. IV-V

SERRA, *Mem.* 93, p. 58, lám. LIV, 10.

3 notable la fórmula *iac]et quietus*.

SÍMBOLS

74. Fragment de marbre de $0,15 \times 0,15 \times 0,35$ m.; lletres de 6,7 cm.

✱
ANNVS

GUDIOL, p. 323 (= *AIEC*, p. 293, fig. 377); BELTRAN, *Mem.* 88, n. 70.

Interessant la forma del monograma $\alpha \times i +$ que no transcrivim exactament.

75. En la cartela d'un sarcòfag sense inscripció, lletres de 5 a 5,5 cm.

Δ ✱ ω

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 69, lám. 7 G.

La lletra α té la forma de la delta grega.

76. Fragment de marbre de $0,10 \times 0,10 \times 0,02$ m.; lletres de 4 cm.

EN

Inèdita. Crímon dintre dos cercles concèntrics.

77. Dos fragments en marbre de $0,22 \times 0,29 \times 0,06$ m.; lletres de 3,2 cm.

O SANGVINe...A HIC FAL

s. V-VI

SERRA, *Mem.* 104, p. 115, lám. LX, 6.

El monograma és de gran tamany, i les lletres α , ω , van penjades als braços de la creu com en inscripcions i relleus més tardans. La inscripció només tenia una ratlla i això ens fa creure que, possiblement, no era un epitafi.

I sanguine sua, Serra Vilaró.

78. Fragment de marbre blanc de $0,13 \times 0,08 \times 0,035$ m.; lletres de 2,2 cm.

NTA

s. V-VI

GUDIOL, p. 323 (= *AIEC*, p. 292, fig. 375); BELTRAN, *Mem.* 88, n. 73, lám. XIII C.

Possiblement no era un epitafi. A l'esquerra de la creu senyals d'altres motius decoratius.

79. Fragment d'inscripció perduda de $0,08 \times 0,15$ m.

ORATVSII
DERED

s. VI

GUDIOL, p. 329 (= *AIEC*, p. 292, fig. 373).

Amb ratlles ornamentals. Només se'n coneix el calc donat per Mossèn Gudiol.

80. Quatre fragments, dels quals el més gran amida $0,12 \times 0,15 \times 0,03$ m.; lletres de 3,5 a 4,5 cm.

a) OOBSEQVI

b) STRATON
OMNEST

c) OVISI

d) MA

Inèdits.

a) restes d'una creu i potser de les lletres $\alpha \omega$ c) d) possiblement *ovis i [mmaculata]*, si bé la lletra següent a *ovisi* sembla una *x*.

81. Fragment de marbre de $0,13 \times 0,09 \times 0,030$ m.; lletres de 2,2 cm.

+ IV
+ VE(
+ T'

SERRA, *Mem.* 93, p. 91, lám. LIV, 7.

82. Fragment en marbre de $0,12 \times 0,12 \times 0,035$ m.

Q

SERRA, *Mem.* 93, p. 87, lám. L, 2.

83. En un gran mosaic sepulcral entre dues colomes i damunt de la testa d'un personatge.

coloma ✱ coloma

SERRA, *Mem.* 93, p. 47, lám. XXX, 2; LAAG, pàgs. 155-157.

84. Fragment de marbre de $0,21 \times 0,17 \times 0,027$ m.; lletres de 5 cm.

M		✠		✠
—		—		—
T		—		—

coloma

SERRA, *Mem.* 104, p. 114, lám. LX, 2.

Amb ratlles auxiliars i una coloma amb el ramet.

FÓRMULES FRAGMENTÀRIES INDESXIFRADES

85. Fragment de marbre blanc de $0,23 \times 0,18 \times 0,04$ m.; lletres de 4 a 4,5 cm.

PEQVIA
T * V V i
EPR

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 85.

Lletres *e* com a n. 7. Les: V, A sense que s'ajuntin el pals en l'angle.

1-3 Beltran suggereix *Dne. Jhu. Xpe | t. . Wi. . | epp. |*, creient que hi ha un nom gòtic a la segona ratlla.

86. Fragment en marbre de $0,15 \times 0,12 \times 0,02$ m.; lletres de 3 cm.

E IN
AEVIXT
XXXI

Titia]e in | [pace qu]ae vix(it) |
[ann. p. m.] XXXI

Inèdita. Per la lletra s'ha de considerar cristiana.

87. En la cartela de la coberta d'un sarcòfag, lletres de 2,6 cm.

ANN XXVI M·VI DXXV AMEAI TAYTA

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 68.

Es la darrera ratlla d'una inscripció. Beltran llegeix els dos mots grecs A XPE AITAYTA, equivocadament. Αμελι, el nom del difunt. Aquesta fórmula es troba en altres inscripcions paganes i significa: això és ara Amelius. Potser és pagana, doncs vegeu: *Inscripcions paganes*, n. 120 a pàg. 370.

88. Entre els molts fragments poc aprofitables d'inscripcions diferents conservats al Museu de la necròpolis de Tarragona triem aquests:

1 II RICV
MEAM G
NOST
ITIV

2 pOST

3 ZIAS
BICAM
LMII
CRIP

4 LTRIVM
IHAE

1, BELTRAN, *Mem.* 88, n. 86; 2 i 3, SERRA, *Mem.* 93, pàgs. 88 i 89; 4, SERRA, *Mem.* 104, p. 117.

INSCRIPCIONS INDIFERENTS O DUBTOSSES

89. Gran fragment d'una làpida de $0,49 \times 0,73 \times 0,03$ m.; lletres de 5 a 8 cm.

IEPECTE pα
XAIPE
AVRELIAe
AEMILIAe
5 CONIVGI ca
RISSIMAe
QVAE VIXIT an
NIS XVIII M tot
D XVII VICTOr
10 B M FEC

s. IV

SERRA, *Mem.* 93, p. 65, lám. LII, 2.

Trobada *in situ*, en l'àrea de la basílica, cal considerar-la amb tota seguretat cristiana, no obstant l'absència de tot altre signe de cristianisme.

1 $\pi\sigma\rho\rho\rho\rho$ en grec equival a coloma 2 $\lambda\alpha\rho\sigma$ com a n. 29 certament cristiana 6 les lletres MA formant nexè 9 les xifres XV formant nexè.

90. En el frontal d'un sarcòfag; lletres de 4 a 6 cm.

MEMORIAE
AVRELIAE TONNEIAE
AXΩPICTAI SANCTISSIMAE
ET FIDELISSIMAE FEMINAE

s. III

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 19; VIVES, *AST* 4 (1928) p. 267 on, per errada d'impremta, s'escriu *Tonnaiae* al v. 2. Lletra del segle III. Podria ésser cristiana com les tres següents || 3 la Ω escrita ω.

91. Coberta de sarcòfag de 1,60 × 0,61 m.; lletres de 4 cm., en una cara allisada en forma de cartela la inscripció:

MEMORIAE
PVBLICIAE
ALPINAE

s. III

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 38, VIVES, l. c., p. 267 nota. Lletra del segle III, com l'anterior.

92. Fragment de marbre blanc de 0,34 × 0,56 × 0,045 m.; lletres de 4 a 2,2 cm.

MEMORIAE
MARTIALIS ANIMA
SANCTA VIXIT ANN·V̄I
DIEB·LXVII
5 Martialis·AVG·N̄·VERNA
vilicus XX·HER
filio pientissimo

s. III-IV

SERRA, *Mem.* 104, p. 107, lám. LVII, 1.

Interpuntuació triangular. Les lletres MA de *anima* i NA de *verna* formen nexè.

93. Làpida de marbre amb inscripció a les dues cares de 0,40 × 0,40 × 0,04 m.; lletres de 3 a 3,5 cm. 1.ª lín. 6 cm.

	M	destral	M(emoriae)	
	COR·IVL·QVI VIX		Cor(nelii) Iul(ii) qui vix(it)	
	ANN·XXXI ME·IIII		ann(is) XXXI me(nsibus) IIII	
	D·XXVIII·LV·VALE		d(iebus) XXVIII Lu(cia) Vale(ria)	
5	COIVX MA·CA·QVI		coiux ma(rito) ca(rissimo) qui	
	VIXIT ☉ MEQV		vixit mequ (lege: mecum)	
	AN X·M·IIII D XXVIII		an(nis) X m(ensibus) IIII d(iebus) XXVIII	s. III-IV

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 52.

Probablement d'inicis del segle IV. Forma especial de la Q, de la qual dóna un exemple CAGNAT, *Manuel d'épigraphie*, pl. XV, 4.

1 M = *Memoriae*, segurament, seguit de la *securis*, probablement el símbol de l'ofici del difunt. *M(onumentum)*, Beltran.

94. Inscripció en marbre blanc de 0,62 × 0,36 × 0,05 m.; lletres de 3 a 4,5 cm.

MEMORIAE
P·AELI
PHILOMETORIS
P·AELIVS
5 PHILVMENVVS·ET
VALERIA IVLIA
FILIO
INFELICISSIMO
10 ANNOR·XXVII

s. III

BELTRAN, *Mem.* 88, n. 12, amb gravat; VIVES, *AST*, l. c., p. 267, lám. II, n. 3.

Í N D E X

NOMS CRISTIANS (1)			
P. Aelius Philomenus	94	Marto[ria	18
P. Aeli Philometoris.	94	Marturi	17
Ἀμελι	87	Metopius	39
Aurelia Aemilia	89	Nonnitam	37
Ae]milius	58	No[nnitae	25
Publiciae Alpinae.	91	Optime?	12
Ampeli	62	Paulini	34
Annia	10	P. Aelius Philomenus	94
Arcadius	21	P. Aeli Philometoris.	94
Asello	24	Ponpeia	32
A[uguri	14	Valeria Ponpeia	24
Aventinus	4	P]rocu]lus	6
Aurelia Aemilia	89	Prorcaria (Porcaria?)	31
Aur(elia) Eutemius	30	Publiciae Alpinae.	91
Aureliae Tonneiae.	90	Festela Qomnia	9
Candidi]ana.	65	Ringilio	64
Clymene?	10	Rufin]us	51
Cor(nelii) Iul(ii)	93	Rus]ticus.	5
Crispines	19	Ser]apia	18
Dio]nisia[nus	27	Sil]vinus (Sa]vinus?).	43
Ele]utheria	42	Titzanus (Titianus?) Kar-	
Euplentia	3	petanus	20
Aurelia Euthemius	30	Aureliae Tonneiae	90
Fru]ctuosi	14	Valeria Iulia	94
Festela Qomnia	9	Valeria Ponpeia	24
Fl(avius) Zoticus	30	Lu(cia) Vale(ria)	93
Valeria Iulia	94	Victor.	89
Cor(nelii) Iul(ii)		Victoes (Victoris?)	35
Titzanus? Karpetanus (2)	20	V]igilia	26
Leucadius	37	Fl(avius) Zoticus	30
Lu(cia) Valeria	93		
Lupa	33		
Martialis	92		
Marturia	1		
Martoria	1		

NOM EN DATACIÓ LITÚRGICA	
Depossione Petri apos- toli	36

NOMS EN DATACIONS CONSULARS	
Aet(ii) et Stud(ii), post con.	3
A]vieno 2. Cf. Valenti- niano	
Eugeni augusti primu, consulatum	1
Honori XIII et Teo- dosi X	4
Jordanis 5. Cf. Severi. M(a)gn(i), veni(e)nt(e) cons.	4
M[auricio, im]perante	7
Severi et Jordanis, post cons.	5
Stud(ii) 5. Cf. Aetii. Vol]osianu [co]nsule	6
Vale]ntiniano et A]vieno	2

FRAGMENTS DE NOMS MOLT INSEGURS	
Aem]ilia	66
Ampe]lia.	63

Inscripció cristiana de Lleida

En les obres realitzades a l'Estació del Nord a què ens hem referit en parlar de les inscripcions paganes aparegué la següent inscripció funerària de cap als segles IV-V. Marbre blanc amb aigües de color gris fosc, de $0,52 \times 0,61 \times 0,03$ m.

A[chrismon]o
THEODORE BENEMERENTI
QVI VIXIT CVM MARITO
ANNOS XLIII MENSIS III
. . . IDVA VIXIT ANNOS XXII
MENSIS VIII RECESSIT
IN PACE ANNORVM
LXVII

S. ROCA LLETJÓS, *Les darreres troballes epigràfiques lleidatanes en Vida Lleidatana*, III (1928), 37-38.

(1) Tenir en compte que les inscripcions 90-94, com també la 87, poden ésser paganes.

(2) Karpetanus s'ha de considerar aquí com a nom geogràfic.